

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2021 | ÅRGÅNG 25

Bokförlaget THALES

I ÅR FIRAR Sverige 100 år av demokrati. I januari 1921 röstade riksdagen slutgiltigt igenom grundlagsändringen som gav kvinnor rätt att rösta i riksdagsval; det första riksdagsvalet med allmän och lika rösträtt skedde i september samma år. Idag kan det tyckas självklart att *hela folket* ska vara med och rösta om vilka partier och politiker som ska styra landet, och därmed också en stor del av allas våra livsvillkor. Samtidigt har detta självklara påstående utvecklats till ett nyckelproblem inom demokratiteori, det så kallade gränsproblemet: vilka är egentligen dessa folk som (direkt eller indirekt) ska styra sig själva? Eller för att omformulera frågan: hur – på vilka grunder eller enligt vilken metod – ska det bestämmas vilka som ska få rösta i vilka beslut?

Det demokratiska sättet att avgöra frågan kanske är att rösta om den. Men vilka skulle då få rösta om *den* frågan (och leder inte detta lösningsförslag till en oändlig regress)? För att återgå till 1921 års riksdagsbeslut om kvinnlig rösträtt: kan det verkligen betecknas som ett demokratiskt beslut, när riksdagsmännen som tog det var invalda av enbart manliga röstberättigade? Och för att betrakta ett mer hypotetiskt exempel: om skåningar vill bryta sig loss från Sverige och bli en del av det danska folket, vilka skulle på demokratiska grunder få fatta beslut om just detta?

Vid närmare eftertanke mångdubblas frågorna. Stöder idén om självstyre en sänkning av rösträttsåldern så att fler inkluderas i det självstyrande folket? Ska även icke-medborgare inom landet få rösträtt i riksdagsval? Kanske borde ytterligare fler inkluderas – som danskar och norrmän som arbetspendlar, och vars livsvillkor därmed också delvis bestäms av riksdagens beslut. Kanske borde vissa i själva verket exkluderas, som exil-svenskar, som bor och skattar på andra håll i världen? Att istället försöka kringgå frågan genom att helt sonika utgå från att existerande folk (eller andra befintliga grupper) får styra sig själva genom att rösta är gagnslöst, då det inte

besvarar den del av frågan som gäller vilka beslut det är demokratiskt legitimt för dessa att rösta om.

Ett antal försök har gjorts att hitta principiella lösningar på gränsproblemet; än fler är försöken att motbevisa dessa. I numrets första artikel ger sig Lars Bergström (åter) in i debatten och tar sig an dess mest centrala påstående: att gränsproblemet inte *kan* lösas inom demokratisk teori. Han undersöker såväl olika tolkningar av påståendet som olika lösningsförslag och kommer fram till att påståendet dessvärre än så länge verkar riktigt – även om han inte utesluter att fortsatt demokratiteoretisk forskning kan frambringa en principiell lösning på sikt.

I diskussionerna om gränsproblemet hamnar fokus mestadels på demokrati som en beslutsmetod, som anger hur en mängd olika individuella uppfattningar ska sammanvägas till ett enhetligt kollektivt utfall. Detta är även Folke Tersmans och Torbjörn Tännsjös förståelse av demokrati, i boken *Folk och vilja* som recenserades av Ludvig Beckman i tidskriftens förra nummer. Beckman anmärkte i sin recension att denna förståelse skiljer sig från den hos andra demokratiteoretiker, och kanske även lekmän – och att den även innebär den märkliga slutsatsen att riksdagsval i själva verket inte är demokratiska. Väljarna röstar ju inte alls om mandatfördelningen mellan partierna, utan på ett och endast ett parti, varpå röstfördelningen mellan partierna sedan återspeglas i riksdagens sammansättning.

Dialogen dessa demokratiteoretiker emellan fortsätts i detta nummer med en kort replik av Tersman och Tännsjö. Riksdagsval är inte demokratiska, medger de – och behöver inte vara det. Det viktiga ur demokratisynpunkt är snarare att riksdagen fattar de beslut som hela folket *skulle* ha fattat på direkt demokratisk väg *om* alla hade haft möjlighet att sätta sig in i alla dessa beslut. Den demokratiska beslutsmetoden blir då ett ideal att sträva mot, med hjälp av olika samhällliga procedurer, institutioner och ett system av individuella fri- och rättigheter. (Även kvinnlig rösträtt i riksdagsval kan då antas rättfärdigas endast i den mån denna ökar chansen att riksdagsmajoriteten prickar in rätt folkmajoritetsbeslut.)

Vare sig individens fri- och rättigheter ses som instrument för folksuveräniteten eller som (också) intrinsikalt värdefulla, så sätter den globala pandemin fortsatt press på dessa. Bl.a. individers rörelsefrihet och mötesfrihet har begränsats, i vissa länder kraftigare än i andra. Ofta anförs som skäl att samhället i stort bör skyddas från virusets effekter på folkhälsan. Men även individens eget bästa kan ibland anföras som rättfärdigande för frihetsinskränkningar. I numrets andra artikel undersöker Kalle Grill två liberala synsätt på individers frihet: ett där den individuella friheten tillmäts ett värde, som dock får vägas mot andra värden, såsom individens egen – och alla andras – framtida frihet, liv och hälsa. Och ett där den individuella friheten har ett »trumfvärde», åtminstone gentemot individens andra värden. Enligt det senare synsättet är frihetsbegränsningar, i den mån de rättfärdigas med en hänvisning till omsorg om individen, (oberättigad) paternalism. I en komplex situation som den aktuella pandemin, där begränsningarna delvis gynnar individen själv och andra, där vissa men inte andra motsätter sig dessa begränsningar, och detta av mer eller mindre godtagbara skäl, blir utvärderingen av frihetsbegränsningarna så pass komplex att den i praktiken blir omöjlig att genomföra. Detta kan ses som ett argument mot idén om frihet som trumfvärde, menar Grill.

En av numrets två recensioner tar sig an en nyutkommen antologi på temat individuella fri- och rättigheter. *Mänskliga rättigheter i teori och praktik* har sin upprinnelse i ett regeringsuppdrag, med målet att skapa särskilt anpassade utbildningsinsatser i mänskliga rättigheter för personal vid statliga myndigheter. Bokens sätt att samla såväl etiker, statsvetare, jurister och tjänstemän är enligt recensenten Linde Lindkvist berömvärdt. Han menar att *Mänskliga rättigheter i teori och praktik* i flera avseenden är en lyckad antologi, men anmärker att boken genomsyras av en alltför stor tilltro till att den statliga förvaltningen kan förverkliga mänskliga rättigheter. Han efterlyser därför kritiska perspektiv på trenden att ge myndigheter ett större ansvar vad gäller människorättsfrågor.

Den inledande framställningen om att rösträtten »gavs» till kvinnor av en (måhända i sig odemokratisk) riksdagsmajoritet kan

ifrågasättas. Rösträtten var ingen present. Kampen om den fördes av många »utomparlamentariska» aktivister, av olika bakgrund och politisk kulör, under många år och myckna vedermödor, ända tills den inte längre gick att ignorera. Många av dessa aktivister kan samlas under paraplytermen Liberal feminism, med fokus på just *individens* fri- och rättigheter och kvinnors *formellt* lika villkor i lagen och på den politiska arenan. Idag, när de formella villkoren är jämställda, finns likväl en betydande substantiell ojämställdhet kvar, som bl.a. synliggörs vartannat år av SCB:s lathund »På tal om kvinnor och män». Vilka är stridsfrågorna för liberal feminism i en sådan kontext? Kan ojämställdheten motverkas utan att begränsa individens fria val och idéer om ett gott liv? I numrets första recension söker Helen Lindberg efter svar i boken *Feminism – en antologi*. Hon finner de liberala debattörernas ambition att prata om feminism, könsmaktsordning och patriarkat vällovlig, men menar att deras analyser hade vunnit på dels en större förtrogenhet med de senaste decenniernas feministiska teoribildning, dels ett intersektionellt perspektiv som får syn på mångdubbla lager av förtryck, och sist men inte minst en djupare liberal analys av de sociala strukturer som formar individers förutsättningar, val och idéer om ett gott liv.

Tidskriftens redaktion vill med detta nummer gratulera den svenska demokratin på 100-årsdagen. Vi önskar alla läsare en fin sommar!

→